

HASAN RIZÂYÎ'NİN “CÛY-I RAHMET” ADLI MANZUM GÜLİSTÂN TERCÜMESİ

Arş. Gör. Aysun ÇELİK
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
aysuneren44@hotmail.com

Öz

Sa'dî tarafından XIII. yüzyılda kaleme alınan ve şöhreti İslam coğrafyasını aşarak tüm dünyaya yayılan Gülistân; estetik, pedagojik, İslamî ve insanî pek çok cephesi bulunan bir eserdir. Şark medreselerinde Fars dili ve ahlak eğitimi için bir ders kitabı olarak da kullanılan, bu vesileyle birçok tercüme ve şerhi yapılan Gülistân; hikâyeler arasına serpiştirilen manzum parçaların yanı sıra kendine has dil, üslup ve manzumlarıyla öne çıkmaktadır. Türk edebiyatında Gülistân'ın bilinen ilk tercümesi XIV. yüzyılda Seyf-i Serâyî tarafından yapılmıştır. Bu özgün eserin XVII. asırdaki tercümelerinden biri de “Cûy-ı Rahmet”tir.

Bu yazıda Hasan Rızâyî'ye ait olan “Cûy-ı Rahmet” adlı manzum Gülistân tercümesi tanıtılarak eserin edebiyat tarihimizdeki önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sa'dî, Hasan Rızâyî, Gülistân, Cûy-ı Rahmet.

HASAN RIZÂYÎ'S VERSE TRANSLATION OF GULISTAN NAMED “CÛY-I RAHMET”

Abstract

Gulistan, which was written in the 13th century by Sa'dî and spread fame throughout the world surpassing the Islamic world, is an aesthetic, educational, Islamic and humanitarian work with many fronts. It was used as a textbook in the orient madrasa for teaching Persian language and moral education, and therefore many translations and interpretations were made. It is well-known for the poetry pieces interspersed in stories, as well as its unique language, style and expressions. The first known translation of Gulistan in Turkish literature was made by Seyf-i Serâyî in the 14th century. One of the translations of this work in the 17th century is “Cûy-ı Rahmet”.

In this study, Hasan Rızâyî's verse translation of Gulistan named “Cûy-ı Rahmet” will be introduced and its importance in the history of our literature will be explored.

Keywords: Sa'dî, Hasan Rızâyî, Gulistan, Cûy-ı Rahmet.

GİRİŞ

İslam ülkelerinde dil ve ahlak eğitimi için bir başvuru kitabı niteliği taşıyan, son derece yüksek bir nesir üslubu ile akıcı ve güzel bir seci örneği olarak meydana getirilen Gülistân'a pek çok dilde tercüme ve şerh yapılmasına rağmen hiçbiri aslının şöhretini aşamamıştır (Kartal, 2001: 100). Buna mukabil eserin divan edebiyatı sahasında birçok değerli tercüme ve şerhi yapılmıştır. XVII. asrın velut şahsiyetlerinden Hasan Rızâyî'nin "Cûy-ı Rahmet" adını verdiği manzum Gülistân tercümesi, tüm şerh ve tercüme arasında dikkate şayan bir eserdir. Mezkûr tercümenin tanıtılacağı bu çalışmada, eserin değeri üzerinde durulacaktır.

H 1007/ M 1599'da Aksaray'da doğan ve ömrünün büyük kısmını kadılık ve müderrislik yaparken ilim tahsil etmekle geçiren Rızâyî¹, yirmiyeye yakın eser vücuda getirmiştir. Daha ziyade şerh ve tercüme ağırlıklı olarak yazdığı bu eserlerden biri de kültür ve edebiyat tarihimiz içinde özel bir yeri bulunan Gülistân'ın manzum bir tercümesidir.

CÛY-I RAHMET

Üzerinde çalıştığımız² *Süleymaniye Kütüphanesi Rüstem Paşa Bölümü No. 869*'a kayıtlı Cûy-ı Rahmet, Rızâyî'nin H 1079/ M 1668 tarihinde başladığı ve H 1080/ M 1669'da tamamladığı nüshadır. Nesihle yazılan nüshanın her sayfasında beyit sayıları değişmektedir.

423 yaprak ve yaklaşık 10.000 beyit civarında olan nüsha, "ŞERH-İ GÜLISTÂN Lİ- RIZÂ'Î AKSARÂYÎ BER-TARİK-İ NAZM" başlığı ile kayda geçmiştir.

Başı:	Gülistâna bu fihrist oldu tahtır Efendüm katı çokdur bende takşır	(v. 2 ^b)
Sonu:	Okıya yârân Rızâyî ide rûhıma du'â Aña târîh "akıda kes cüybâr-ı rahmeti" Sene	1080 (v. 416 ^a)

Fihrist-i Gülistân'ı müteakip; besmele, hamdele, salvele, IV. Mehmed'e methiye bölümleri ve eserin esas bölümü olan Gülistân'ın tercümesi gelmektedir.

¹ Hasan Rızâyî'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bk.:

Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâ-yı Müellifin ve Âsâr-ı Musannifin*, C.1, İstanbul 1951.
Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul 1971.

² Aysun Çelik, *Türk Edebiyatında Gülistân ve Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Manzum Gülistân Tercümesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Tamamlanmak Üzere Olan] Doktora Tezi [Danışman: Prof. Dr. Ahmet Sevgil], Konya.

Aşağıda sunduğumuz örnek metinde olduğu gibi "Bâb", "Hikâye", "Şi'r", "Nazm", "Mesnevî", "Kit'a", "Beyt" gibi başlıklar altında Farsça esas metni verdikten sonra Rızâyî, oldukça sade ve akıcı bir üslupla tercümeğe geçmiştir.

حکایت

درویشی مستجاب الدعوة در بغداد بید آمد. حجاج یوسف بخواندش و گفت دعای خیر بر من کن. گفت خدایا جانم بستان. گفت از بهر خدای این چه دعاست گفت این دعای خیرست ترا و جمله مسلمانان.

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Müstecâbü'd-da've bir dervîş hemân
Oldı Bağdâd içre zâhir bir zamân

Devr-i Haccâc İbn Yûsuf idi ol
İtdi da'vet yanına Haccâc bu yol

Didi iy dervîş du'â it sen baña
Hayr-ile hâşıl ola maşşud baña

Didi Haccâca o dervîş ol zamân
Ala Haq cānuñi virmeye emân (72^a)

Şordı Haccâc dervîşe ol-dem yine
Haq ta'âlâ haqqıçün baña gine

Bu du'â kim anı baña eyledüñ
Cānuñ alsun Haq diyü hoş söyledüñ

Bu cihānda kimse qalmaz zâhirâ
Bu maħalde lâyıq olmaz bu du'â

Yine dervîş itdi Haccâc'a hitâb
Bu du'â saña vü gayra hoş cevâb

Sen günâhdan kırtılırsın bu zamân
Kırtılır zulm ü cevirden müslümân

İki vech-ile hayırlı bu du'â
Haq kabül ide elem çekme şehâ

مثنوی

ای زبردست زیر دست آزار

گرم تا کی بماند این بازار

بچه کار آیدت جهان داری

مردنت به که مردم آزاری

[Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün]

İy kavī kimse niçe bir her bār
Saña muhtācı idesin āzār

Niçe bir germ ola bu bāzāruñ
Niçe bir incine bu kullaruñ

Bu cihān manşıbı degül bākī
Bu ecel şerbetin şunar sākī (72^b)

Olma mağrūr ki hālka itme cefā
Acı şāhum bu nefsüñe hākkā

Pādişāhlık senüñ ne kāruñ ola
Hālka zūlm eylemek murāduñ ola

Senüñ ölmeñ hayırlıdur şāhum
'Afv ide şuçuñı hep Allāhum (73^a)

Görüldüğü üzere; Farsça metni ile birlikte verilmiş olması bakımından Rızâyî'nin tercümesi, anlaşılabilirlik ve akıcılık yönünden kuvvetlidir. Gülistân'ın sekiz bâbının da aynı teknik ve tertiple işlendiği Cûy-ı Rahmet'te müellif, serbest bir tercüme yöntemi izlemiştir.

Gülistân'ın bütün bâb ve bölümlerini tercüme ettikten sonra Rızâyî, eserin sonunda nasihat etmek ve dua almak amacıyla böyle bir işe giriştiğinden bahsetmiştir:

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün]

Hemân ancak du'âdur bes murâdum
Tamâm oldu Gülistân aña şâdum

(v. 415^a der-kenar)

Bu görevi tamamladığı için mutlu olduğunu dile getiren müellif; Sa'dî ve Gülistân şârihi Şem'î için rahmet dilerken halkın da bu eserden faydalanmasını ummuş, gönlündeki muratlar için eserden tefeül çekmelerini tavsiye etmiştir:

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Her kimûn gönlünde ola bir murâd
Eyleye bundan tefe'ül ola şâd

'Avn-ı Hâk ile hemân kalbde olan
Her nedür maşşüdi Hâk ide 'ayân

Şübheden kırtara Mevlâ-yı kerîm
Eyleye fazlı ile luţf-ı 'azîm

(v. 415^a der-kenar)

Rızâyî, tercümesini H 1080'de/ M 1669'da tamamladığını söyleyerek okuyanlardan dua temennisinde bulunmuş ve ardından eserini hitama erdirmiştir:

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Okıya yârân Rızâyî ide rûhıma du'â
Aña târîh "**akıda kes cûybâr-ı rahmeti**"

(v. 416^a)**SONUÇ**

Hasan Rızâyî'nin 10.000 beyit civarında olan "Cûy-ı Rahmet" adlı eseri, Osmanlı kültür ve edebiyatında, eğitim ve öğretiminde önemli bir yer tutan Gülistân'ın hacimli ve kıymetli bir tercümesidir.

Hikâyelerin akılda kalıcılığını artırmak, eğitici yönünü ön plana çıkarmak gayesiyle sade bir dil ve üslup tercih eden Rızâyî'nin bu eseri; hem Gülistân'ın değerini ortaya koyması hem de Gülistân şerh ve tercümeleleri arasında özgünlük arz etmesi bakımından dikkate değerdir.

Eser üzerinde hazırladığımız doktora tezi çalışması sonuçlandırıldığında Cûy-ı Rahmet'in önemi anlaşılacak ve neşriyle de kültür tarihimize değerli bir eser kazandırılmış olacaktır.

SUMMARY

"Cûy-ı Rahmet", which is a verse translation of Gulistan by Hasan Rızâyî, one of the most important figures of the 17th century, is a remarkable work among all annotations and translations. This interpretation will be introduced in this study with a focus on the value of the work.

Born in 1599 in Aksaray, Hasan Rızâyî wrote mainly commentaries and translations. Especially one translated verse found a special place in our literary history, which is Gulistan.

We worked in Süleymaniye Library's registered copies of Rustem Pasha Part No. 869 which show that the author's history began in 1668 and completed in 1669. Couplets on every page of the copy number varies.

KAYNAKLAR

- BAĞDADLI İSMAIL PAŞA (1951). *Hediyetü'l-Ârifin Esmâ-yı Müellifin ve Âsâr-ı Musannifin*, C.1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1971). *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, İstanbul: Matbaa-yı Âmire.
- ÇAĞIRICI, Mustafa (2006). *Hasan Rızâyî ve Tezkiretü's-Sâlikîn ile Mahmûdiyye Eserleri Tahkîk ve Değerlendirilmesi*, İstanbul (Marmara Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
- HASAN RIZÂÿÎ, *Gülistân Şerhi (Cûy-ı Rahmet)*, Süleymaniye Kütüphânesi Rüstem Paşa Bölümü, No: 869, 416b.
- TURAN, Muhittin (2012, Sonbahar). "Hasan Rızâyî ve Kân-ı Ma'ânî İsimli Manzum Sözlüğü", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, s. 2939-2992.
- KARTAL, Ahmet (2001, Kış). "Sa'dî Şîrâzî'nin Gülistân İsimli Eserinin Türkçe Tercümelere", *Bilig-16*.